

гування дій студентів у напрямку збереження балансу між прогнозуванням та проєктуванням. Адже дизайн (у розумінні організації соціальної комунікації) є явищем, що інтегрує прогнозування як передбачення, «передзнання» майбутнього, паростки якого митець убачає в сьогоденні, та проєктування як програмний процес цілеспрямованої побудови певного змодельованого стану. Проєктування та проєкту культуру особистості не можна звести лише до складання та механічного виконання розписаних алгоритмів.

#### Список використаних джерел

1. Кравцов А.О. Воспитание творческих установок как составляющая становления проектной культуры субъектов образовательного процесса // *Инновации и образование. Сборник материалов конференции. Серия "Супросит"*, выпуск 29. СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 2003. С.324-330
2. Полат Е. *Метод проєктів* / [http://www.iteach.ru/met/metodika/a\\_2wn3.php](http://www.iteach.ru/met/metodika/a_2wn3.php)
3. Розенсон И. *Основы теории дизайна*. / И.Розенсон— СПб.: Питер, 2006. — 219 с.
4. Рамат С. *Основы рекламы: Навч. пос.* / Е.Рамат— К.: Студцентр, 206.-288с.
3. Стэнли Э. *Портны. Управление проектами*. — М.: Диалектика, 2007. — 368с.
6. <http://www.design-management.ru>

Фурман О.І.

Криворізький державний  
педагогічний університет

## ДИДАКТИЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ УСВІДОМЛЕНОЇ ПОБУДОВИ ЗОБРАЖЕННЯ У ХУДОЖНИКІВ-ПОЧАТКІВЦІВ

*Анотація.* У статті розглядаються дидактичні умови формування усвідомленого процесу побудови зображення студентами ХГФ на початковому етапі вивчення малюнку.

*Ключові слова:* Дидактичні умови, формотворення, сприйняття, наочний матеріал, система вправ.

*Аннотация.* Фурман А.И. В статье рассматриваются дидактические условия формирования сознательного процесса построения изображения студентами ХГФ на начальном этапе изучения рисунка.

*Ключевые слова:* Дидактические условия, формообразование, восприятие, наглядный материал, система упражнений.

*Annotation.* Furman A.I. In the article the didactic terms of forming are examined conscious the process of construction of image the students of KHGF on the initial stage of study of picture.

*Key words:* Didactic terms, formoobrazovanie, perception, evident material, system of exercises.

**Постановка проблеми** визначається створенням сучасної теоретичної і методичної бази для вивчення майбутніми викладачами академічного малюнку як головного предмету образотворчого мистецтва, що сприяє формуванню творчої особистості.

Перед вітчизняною педагогікою поставлені завдання, які повинні відповідати вимогам сьогодення і забезпечувати високий рівень зокрема підготовки вчителів образотворчого мистецтва. На шляху інтеграції нашої держави до світового товариства такі вимоги є справедливими і актуальними, оскільки становлення особистості в умовах загальноосвітньої школи, виховання її духовної культури засобами образотворчого мистецтва залежить від професійного рівня фахівця.

Робота виконана в контексті програм НДР Криворізького державного педагогічного університету.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** В академічному малюнку велике значення займає процес формування усвідомленої діяльності починаючих художників-педагогів. Ця проблема розглядалась у великій кількості теоретичної та методичної літератури, у педагогічних, психологічних та образотворчих дослідженнях. Так, питанням теорії і практики початкового етапу побудови зображення займалися багато художників-педагогів (Г.В.Бела, А.О.Борщ, Д.К.Кардовський, Н.Н.Ростовцев, А.І.Серов, А.А.Сидоров, К.Ф.Юон та багато інших)

Психолого-фізіологічні наукові доробки розкривають процеси мислення щодо формування усвідомленого процесу сирийняття та побудову образу реальної дійсності зображення (Є.А.Андрєєв, Р.Арнхейм, А.Ю.Вергіліс, В.С.Кузін, Б.Ф.Ломов, А.Л.Ярбус). Разом з тим, початковий етап вивчення студентами малюнку недостатньо досліджений і трактується в методичній та теоретичній літературі по-різному, що негативно впливає на дидактичну структуру навчальної програми художньо-графічних факультетів, на формування знань та вмінь усвідомленої побудови зображення.

**Мета роботи** полягає у теоретичному обґрунтуванні дидактичних умов формування вмінь усвідомленого процесу малювання майбутніми вчителями образотворчого мистецтва.

**Отримані результати.** Умови ефективної організації особистісно-діяльнісного та системного підходів вивчення образотворчої грамоти можуть стати визначально-продуктивними для формування особистості художника, свідомість якого здатна вести усвідомлений процес побудови зображення і бути носієм ефективних педагогічних технологій формування професійних вмінь у студентів.

Умови об'єднують у собі вимоги, які ставляться викладачем перед починаючими художниками в процесі побудови зображення, і можуть визначатися як певні системи особистісно-діяльнісних обов'язків у розв'язанні проблеми взаємного стосунку. Вони характеризуються різнобічністю відтінків, спонукаючи студентів-художників до формотворчої діяльності, котрі взаємодіють у межах організаційних, змістових і морально-етичних змін та послідовностей.

Розглядаючи умови з позицій особистісно-діяльнісного підходу до академічного малювання, можна зазначити, що вони самі собою, без формотворчої діяльності художника не можуть стати визначально-продуктивними для створення такої творчої особистості. Умови лише надають можливості художнику, формуючи нове творення особистісного вдосконалення та розкриваючи дійсну необхідну причину усвідомленого малювання, що продукує нову тримірну дійсність. Вони не тільки визначають сутність зрілості художника, але і впливають на спосіб його існування.

Тому наявність внутрішніх умов свідомо-аналітичного процесу побудови зображення та зовнішньо-впливові й формувальні умови допомагають становленню нової дійсності особистості. Суб'єкт формотворення стає художником-педагогом лише в тому випадку коли має глибоко усвідомлене покликання до діяльності з дітьми та духовний поштовх галузевого спрямування [8, с.368].

Дидактичні умови створюють власну дефініцію, вбираючи в себе цілий ряд процесів, які взаємообумовлюють особистісно-діяльнісний та системний підходи у середовищі формотворення із виявом особистісних якостей, вияву як розумово-мовленнєвого ставлення до співучасника стосунків, так і до цілісного суспільства, в якому здійснюються процеси й реалізуються системи структур, пізнань, відкриттів і визначень.

Принципи цілісного педагогічного процесу є основою побудови дидактичних умов [7] формування професійних вмінь у студентів у процесі усвідомленого формотворення. Щодо принципів цілісного педагогічного процесу, то це вихідні положення, нормативні вимоги, які визначають методи, форми, зміст, засоби і характер взаємодії у цілісному формотворчому процесі та мають характер загальних указівок, правил, норм, що регулюють весь процес.

Спираючись на вищевикладене, ми будемо розглядати дидактичні умови, як керівні положення, що лежать в основі усвідомленої образотворчої діяльності студентів художньо-графічних факультетів. Виконання цих умов забезпечує надійний рівень формування професійних вмінь усвідомленої графічної діяльності у студентів-художників. Це гармонійне поєднання дидактичних компонентів і психолого-фізіологічних механізмів у їхній цілеспрямованій взаємодії, щодо розкриття процесу формування професійних вмінь у майбутніх вчителів образотворчого мистецтва в контексті становлення усвідомленої формотворчої діяльності.

Перша умова – сприйняття природи та зображення в навчально-пізнавальному процесі вивчення академічного малювання. Сприйняття природи та зображення складають основу пізнавального процесу образотворчої діяльності. Сприйняття формується від народження і залежить від відчуттів (зовнішніх властивостей і особливостей форми, пропорцій, конструкцій, кольору предметів та явищ), які підсвідомо підкріплюють накопичення знань. Усвідомлене сприйняття природи і зображення можливе – не тільки на емоційно-чуттєвому і логічному осмисленні, а і при набутті визначених, спеціальних, професійних вмінь об'ємно мислити і будувати тримірне зображення графічними засобами.

Методика сприйняття характеризується виділенням основного, головного в предметах і явищах, що розкривають зміст зображення, точністю, швидкістю і осмисленістю дій студентів. Це формує апперцепцію сприйняття, яка впливає на вибірковість сприйняття у студентів, тобто віддається перевага одних об'єктів або окремих їх частин, властивостей, признаков перед іншими.

Проблема, яка виникає у процесі сприйняття природи і побудови зображення, полягає в тому, що сприйняття реальної дійсності формується в тримірному середовищі і розвивається в умовах людської практики. Б.Г. Ананьєв пише: «Чуттєві знання про простір – не природні, так само як і зорові відчуття взагалі. Зорове відображення простору формується поступово в процесі індивідуального розвитку, до того ж ця відпрацьованість носить умовно – рефлекторний характер» [1, с.54].

Найбільша помилка починаючих художників полягає у не розумінні процесів сприйняття природи і зображення яка складається із прийомів: 1) не змальовування природи; 2) узгодження процесів сприйняття природи та зображення; 3) «широкого» та «вузького» бачення; 4) дзеркального сприйняття природи та зображення.

Друга умова – структура усвідомленої побудови зображення як цілеспрямованого педагогічного впливу на процес усвідомленого формування образних здібностей студентів.

Структура побудови зображення розкриває процес формування професійних умінь усвідомленої графічної діяльності під час застосування методики побудови зображення, яка включає в себе такі специфічні методи як: метод схематизації, метод порівняння, метод конструктивно-просторового аналізу, метод образного аналізу, метод образного узагальнення, методичну послідовність (етапи побудови зображення) та інші.

Третя умова – зображувальні засоби у формотворчій підготовці майбутніх учителів образотворчого мистецтва на основі особистісно – діяльнісного підходів до організації та урізноманітнення форм і методів техніки виконання малюнку.

Формування професійних умінь у майбутніх учителів образотворчого мистецтва усвідомлено будувати графічне зображення в значній мірі залежить від методики застосування таких зображувальних засобів як: точка, лінія, штрих, тон, колір.

Існують методи побудови зображення за допомогою точки, лінії, штриха, мазка, (метод штрихування, метод тушування, метод комбінації штриховки і тушування, метод заливання, метод відмивки, метод «сухий пензель»).

Четверта умова – система сукупності вправ та розвивальних методів формування професійних вмінь студентів-художників.

Формування знань та професійних вмінь усвідомленої графічної діяльності відбувається в процесі виконання спеціальних вправ формотворення. Вправи повинні відповідати таким вимогам:

- 1) необхідно точно знати мету і задачі вправи;
- 2) необхідно стежити за точністю виконання, щоб не повторювати помилки, порівнюючи свої дії із зразками;
- 3) число вправ повинно бути достатнім для формування знань та вмінь. Недостатня та перебільшена кількість вправ, як правило, знижує позитивні результати;

4) вправи не повинні бути випадковими, однотипними по виконанню. В них повинні бути чітко сплановані послідовність і поступове ускладнення;

5) вправи не повинні перериватися на тривалий час, тому що формування знань та вмінь загальмовується, якщо вони не закріпленні [4].

Спеціальні вправи по малюнку розроблені із врахуванням вивчення загальних законів образотворчого мистецтва за основними принципами дидактики. Система вправ підготовчого, короткочасно-тренувального, довготривалого, самостійного характеру забезпечує поетапне формування знань та професійних вмінь образотворчої діяльності згідно теорії трикомпонентності світлот (перший етап – куб, циліндр-призма, куля, які виконуються на нейтральному сірому фоні, другий етап – архітектурні форми, деталями в яких служать прості геометричні тіла, які дозволять вирішувати більш складні задачі формотворчого процесу на темному фоні, третій етап – моделі голів-обрубів з складнішою формою та більшою кількістю деталей для вирішення задач найскладнішого характеру в формуванні знань та вмінь об'ємно зображувати форму на умовному білому фоні).

У системі вправ по формуванню знань та професійних вмінь усвідомленої побудови зображення застосовуються розвивальні методи навчання. Принцип розвивального навчання у формотворчому процесі базується на активно-діяльнісному (практичному) способі навчання та таких методів і форм роботи як: евристична бесіда, проблемне навчання, пізнавальні завдання, які формують вміння логічно мислити, узагальнювати, аналізувати, виділяти головне та інше.

П'ята умова – застосування нового наочного матеріалу для натурних постановок усвідомленої формотворчої діяльності студентів.

Новий наочний матеріал повинен бути розроблений на основі простих геометричних тіл (куб, циліндр, куля, призма, конус і т.д.) на поверхні яких будуть зроблені деталі. Такий наочний матеріал забезпечує поетапне вивчення процесу усвідомленої побудови зображення студентами художньо-графічних факультетів.

Формування усвідомленої графічної діяльності відбуватиметься ефективно, якщо наочний матеріал буде виготовлений за принципом природного формотворення (принцип єдності цілого і частини). На таких моделях можна вивчати закономірності композиції (закон єдності цілого і частини, закон пропорції, закон симетрії, закон ритму, закон виділення головного в цілому, закон контрасту, закон архітектоники, закон новизни). Закони композиції формують гармонійну особистість майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. Усвідомити повноцінно процес формотворення можна тільки через гармонійне поєднання цілого і частини.

Деталі на новому наочному матеріалі будуть об'єднувати адекватні психолого-педагогічні процеси мислення та побудови зображення за принципом синтез-аналіз-синтез.

Новий наочний матеріал повинен відповідати всім дидактичним принципам формотворення: принципу систематичності і послідовності навчання, принципу доступності навчання, принципу зв'язку теорії з практикою, принципу розвивального навчання, принципу свідомості і активності навчання, принципу науковості навчання, принципу міцності знань, принципу наочності, виховному принципу, принципу взаємозв'язку принципів.

Шоста умова – синтезуючо-аналітично-синтезуючий принцип усвідомленої побудови зображення.

Технологія формотворення базується на синтезуючо-аналітично-синтезуючій формі організації пізнавального процесу графічної діяльності. Побудова зображення складається з трьох умовних етапів: I етап-синтез, II етап-аналіз, III етап-синтез, формотворча діяльність в яких повинна проходити за принципом природного формотворення, аналогічно принципам психолого-фізіологічної форми пізнання реальної дійсності – синтез-аналіз-синтез (рухаючись від цілого до частин і знову до цілого).

**Висновки.** Актуальність проблеми формування вмінь у майбутніх вчителів образотворчого мистецтва обумовлена необхідністю визначення потенційних можливостей наочних засобів навчання, які спроможні об'єднати інформаційно-рецептивні, репродуктивні, проблемні, евристичні, дослідницькі методи в процесі усвідомленої побудови зображення на початковому етапі пізнання малюнку. Застосування дидактичних методів та прийомів, як ефективного засобу формування професійних вмінь особистості повинне базуватися на пріоритетності пізнавальної функції наочного матеріалу за принципом природного формотворення.

Зазначені дидактичні умови дають можливість визначити основні напрямки експериментального дослідження і завдання до його проведення.

**Перспективи подальших досліджень у даному напрямку.** Актуальність проблеми для сучасної системи освіти передбачає продовження дослідження, а отримані висновки перевірки і впровадження в навчальний процес.

#### Список використаних джерел

1. Аняньев Б. Г. Психология чувственного познания / Борис Герасимович Аняньев. - М.: Изд-во АПН РСФСР, 1960. - 486 с.
2. Волков Н. Н. Восприятие предмета и рисунка / Николай Николаевич Волков. - М.: Изд-во АПН РСФСР, 1950. - 508 с.
3. Выготский Л. С. Развитие высших нервных психологических функций. Из неопубликованных трудов / Лев Семенович Выготский. - М.: Изд-во АПН РСФСР, 1960. - 500 с.
4. Крутецкий В. А. Исследования специальных способностей, их структуры и условий формирования и развития // Проблемы общей, возрастной и педагогической психологии / В. А. Крутецкий. [под ред. В. В. Давыдова]. - М.: Педагогика, 1978. - С. 206-221.
5. Кузин В. С. Психология / Владимир Сергеевич Кузин; [под ред. Б. Ф. Ломова]. - М.: Высшая школа, 1982. - 256 с.
6. Ростовцев Н. Н. Академический рисунок: учебник для студентов худ.-граф. факультетов пед. ин-тов / Николай Николаевич Ростовцев. - М.: Просвещение, 1984. - 240 с.
7. Сисоева С. О. Педагогика творчества: [монография] / С. О. Сисоева. - К.: Каравела, 1998. - 406 с.
8. Якунин В. А. Обучение как процесс управления. Психологические аспекты / Валерий Александрович Якунин. - Л.: Изд. Ленинградского университета, 1988. - 160 с.